ISSN : 2229-5577

सागरिका

अङ्कः 49/2

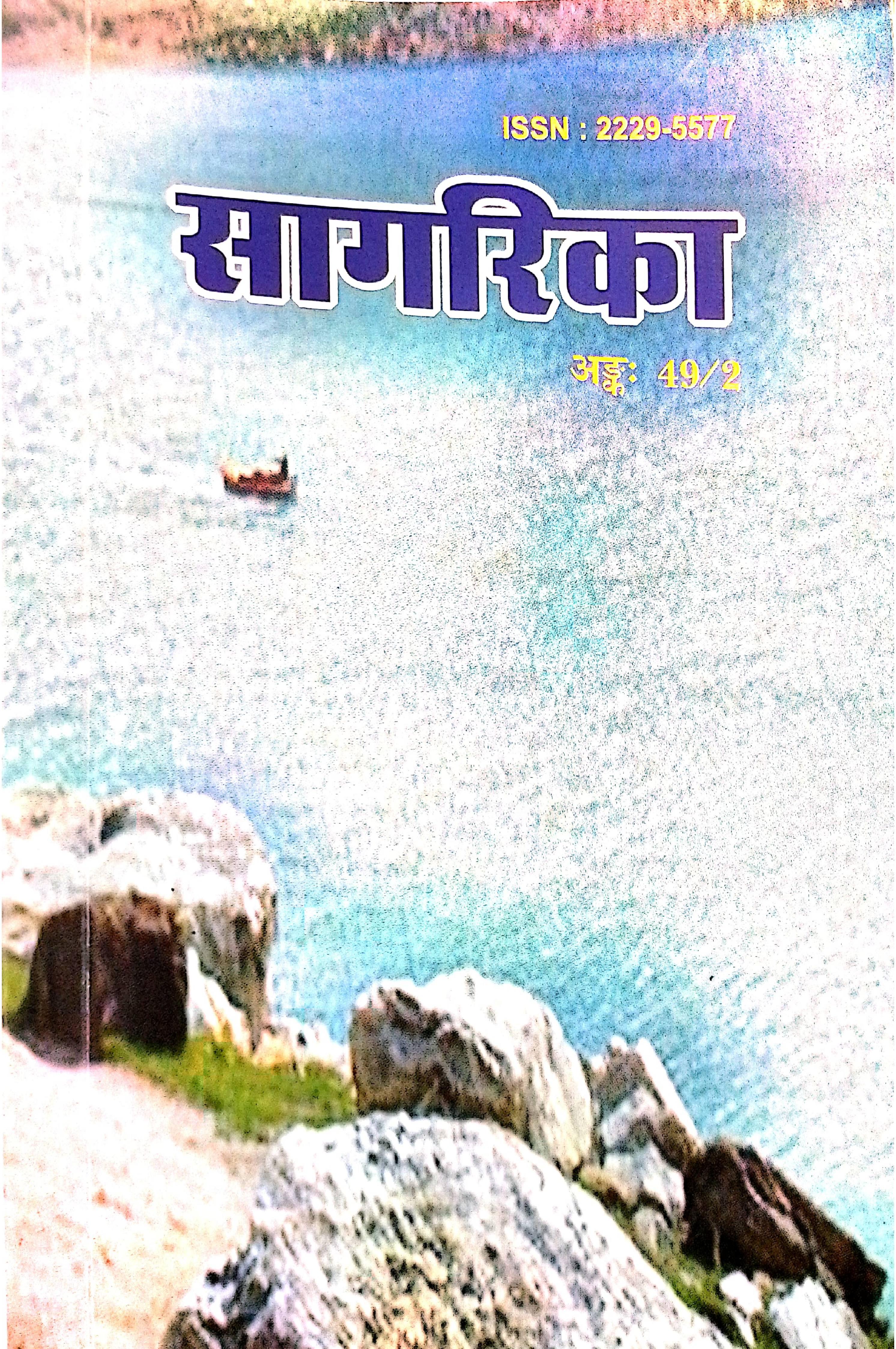

जयतु हरिसिंह :

किरण आर्या

हरिसिंहो वन्द्यो वन्द्यो जयतु जयतु सदा।
गायन्ति सर्वे यद्गुणगीतम्, अमरो अमरो भवतु सदा।।

हास्य प्रसादः आसीत् सः सिंहः, गौरः खलु [illegible]कः।
परीक्षासु सर्वासु उत्तीर्णवान् सः पथश्च तस्य [illegible]कः।
मार्गे च तस्य सर्वे चलन्तु, चरितं हि तस्य वदन्तु सदा।।

यो राजशास्त्री, योऽधिवक्ता विधिवेत्ता च यः श्रुतः।
वाक्शक्तियुक्तोऽभिव्यक्तियुक्तः प्रभावशाली दृढलक्ष्ययुक्तः।
वयं तं नमामः, वयं तं भजामः, मनसा स्मरामः, इह सर्वदा।।

वरीयान् यो वाचा, मनसा महीयान् कर्मणा च सः गरीयान्।
महतां जनानामग्रणी बभूव विद्याप्रचारेऽभवच्च श्रेयान्।
कथं न भवेत् सः लोकाभिवन्द्यः सर्वैः प्रशस्यः इह वै मुदा।।

यावज्जीवं सुज्ञानज्योतिः प्रज्वालनीयम् इति विश्रुतः।
लोकोपकारे विद्याप्रचारे सम्मान्यो चाभूल्लोकस्थितः।
धन्या ह भारतमाता च धन्या, प्रज्ञारत्नं प्राप्य सदा।।

गौर-गौरव-गीतिकया उद्धृतं पद्यम्

सागरिका

त्रैमासिकीसंस्कृतशोधपत्रिका

सागरिकासमितिः

संस्कृतविभागः

डॉ. हरीसिंहगौरविश्वविद्यालयः, सागरम् (म.प्र.)

ISSN : 2229-5577

सागरिका

त्रैमासिकीसंस्कृतशोधपत्रिका
अङ्क 49/2, विक्रमसंवत् 2075 (2018 ई.)
नवचत्वारिशत् वर्षे द्वितीयोऽङ्कः

संस्थापक संपादकः
स्व. रामजी उपाध्यायः

प्रधानसम्पादकः
राधावल्लभत्रिपाठी

सम्पादकः
आनन्दप्रकाशत्रिपाठी

प्रबन्धसम्पादकः
शशिकुमारसिंहः

सम्पादकमण्डलम्
नौनिहालगौतमः, सञ्जयकुमारः, रामहेतगौतमः, किरण आर्या

सागरिकासमितिः
संस्कृतविभागः
डॉ. हरीसिंहगौरविश्वविद्यालयः, सागरम् (म.प्र.)

ISSN : 2229-5577

सागरिका
SAGARIKA

Quarterly Research Journal in Sanskrit
Vol. 49 / 2
Four Issues Every Year-June-Sep.-Dec.-March
अङ्कप्रकाशनं प्रतिवर्षम् आषाढ-आश्विन-पौष-चैत्रमासेषु

परामर्शदात्री समितिः

1. प्रो. शशिप्रभाकुमारः
2. प्रो. अभिराजराजेन्द्रमिश्रः
3. डॉ. बलरामशुक्लः
4. डॉ. रमाकांतशुक्लः
5. प्रो. पी.के. मिश्रः

पत्रव्यवहारसङ्केतः
प्रो. आनन्दप्रकाशत्रिपाठी
अध्यक्षः, संस्कृतविभागः
डॉ. हरीसिंहगौरविश्वविद्यालयः, सागरम् 470003 (म.प्र.)
दूरभाष-फैक्स : 07582-264366
Email : sanskritsagar1946@gmail.com

प्रकाशिका – सागरिकासमितिः
संस्कृतविभागः, डॉ. हरीसिंहगौरविश्वविद्यालयः, सागरम् (म.प्र.)

सदस्यताशुल्कम्
वार्षिकम् - 100 रुप्यकाणि, आजीवनम् प्रतिव्यक्ति - 1000 रुप्यकाणि, आजीवनम् प्रतिसंस्थम् - 2000 रुप्यकाणि, प्रत्यङ्कम् - 25 रुप्यकाणि, अस्याङ्कस्य - 250 रुप्यकाणि

आवरणं शब्दसज्जा च
अमन प्रकाशन, नमकमंडी, कटरा, सागर (म.प्र.)
मोबा. : 9826434225

पाठकविमर्शो नाम नूतनः स्तम्भः

सम्मान्याः सुधीपपाठकाः!

सुविदितमेव संस्कृतसाहित्यजगति सागरिकायाः सुदीर्घकालिकं शैक्षिकयोगदानम्। संस्कृते निरन्तरं प्रकाश्यमाना साम्प्रतं नवचत्वारिंशद्वर्षे वर्तमानेयं शोधपत्रिका सागरिका सामाजिक-शास्त्रगत-वैविध्यविषयानुस्यूता साहित्यजगति बहुप्रतिष्ठां भजते। अत्र साहित्यप्रेमिणां संस्कृते गवेषणामूलकानि शोधपत्राणि सामाजिकोपयोगिन आलेखाश्च प्रकाश्यन्ते।

प्रकाशितानामालेखानां शोधपत्राणाञ्च विमर्शाय 'पाठकविमर्श' इति नामक एकः नूतनः स्तम्भः प्रारब्धः। प्रकाशितवस्तुसन्दर्भे अस्त्यस्मिन् प्रकल्पे पाठकवर्याणां सहृदयानां वा विचारविमर्शाय शोभनावसरः। विचाराणां प्रकाशनमागामिन्यङ्के भविष्यति। तदर्थं नवीना विचाराः समुत्कृष्टशोधपत्राणि चामन्त्र्यन्ते।

(सर्वं सङ्गणक-यन्त्रटङ्कितं ईमेल द्वारा प्रेषणीयम्।)

सम्पादकः

नवालेखा आमन्त्र्यन्ते .....

सम्मान्याः सुकवयः पाठकाश्च !

इदानीम् अस्मिन् विश्वे संस्कृतस्य महानभ्युदयः पौनःपुन्येन विवर्द्धतेतराम्। तदर्थं विश्वस्मिन् नवोदीयमानसांस्कृतिकसामग्रीं प्रस्तोतुं सहचरितमस्माभिः। इदानीं पत्रपत्रिकाणां गरीयसी काचित् पङ्क्तिर्दरीदृश्यते संस्कृतजगति, तस्यां स्थितौ संस्कृतशोध-पत्रिका सागरिका अग्रिमपङ्क्तौ तिष्ठति। संस्कृतसाहित्या नुसन्धानरतानां विद्वज्जनानां साहित्यविदां नव्यालेखपुरस्सरं 'गागरे' इत्यस्मिन् सागरमिव सम्पूर्यमाणेयं राष्ट्रिया शोधपत्रिका नैरन्तर्यं समाजोदयाय शोधान् संवितनोति।

संस्कृतसाहित्ये स्वकीयावदानेन अधुनातनं यावदनया षोडशविशेषाङ्काः प्रकाशिताः। संस्कृतशास्त्रीयवैज्ञानिक-दार्शनिक-साहित्य-नाट्यादि-विषय-निगूढां शोधसामग्रीं विदुषां पुरतः परिवेशयन्तीयं कामपि वैश्विकीमधिमान्यताम-भिभजते। आगामिष्वङ्केषु परप्रकर्षसम्भावनां समाश्रित्य अपेक्ष्यते तावत् नवीना आलेखाः। अपेक्ष्यन्ते इदानीं समुत्कृष्ट-शोधपत्राणि यान्यस्मान् समितिञ्चोपकुर्युः। सागरिकासमितिः सी.डी. माध्यमेन, ईमेल द्वारा वा आलेखानां प्रेषणाय पाठकान् निवेदयति।

धन्यवादाः

विशेषः

सम्मान्याः ग्राहकवर्याः।

सहर्षं सूच्यन्ते यत् सागरिकाया आजीवनसदस्यताङ्कृते 450 रुप्यकाणि अतिरिक्त-डाक-व्ययं प्रेषणे उपलब्धाः प्राचीना अङ्काः निःशुल्कं प्रदास्यन्ते।

विषय-सूची

1.	महाकविभवभूतेः लोकचेतनायाः विमर्शः	- डॉ. बालकृष्ण शर्मा	9
2.	अन्नंभट्ट-केशवमिश्रयोर्मते ज्ञानमीमांसा	- डॉ. कृष्णपददासाधिकारी	19
3.	अनुमितिसाध्यतया ईश्वरस्य सिद्धिः सम्भवति?	- डॉ. करुणानन्दमुखोपाध्यायः	30
4.	शक्तितत्त्व-विमर्शः	- डॉ. पूर्णिमा केलकरः	34
5.	अभिनवगुप्तपादाचार्यस्य साहित्यिकं चिन्तनम्	- डॉ. सुमनकुमारः झा	42
6.	धर्मशास्त्रसाहित्यस्य ऐतिह्यं क्रमविकासश्च	- डॉ. सितान्शुभूषणपण्डा	53
7.	काव्यविभूषितमृग्वेदीयोषः सूक्तम्	- डॉ. किरण आर्या	63
8.	वैदिकपरम्परायां चिकित्साविज्ञानस्य महत्त्वम्	- डॉ. पूनम सिंह	68
9.	समकालिककवितासु चाय-प्रंशसा	- डॉ. तारेशकुमारः शर्मा	77
10.	ब्राह्मणभागस्य वेदकत्वम्	- डॉ. दानपतिः तिवारी	85
11.	हरिभद्रसूरिणो योगविषयकप्राकृत-साहित्यस्य समीक्षणम्	- डॉ. धर्मचन्द्रः जैनः	90
12.	कालिकापुराणे ब्रह्मचर्यस्य निर्देशः कामस्य निन्दा च	- डॉ. विवेक शर्मा	106
13.	नाट्यसर्गालोके उत्तररामचरित-स्यानुशीलनम्	- डॉ. राघवेन्द्र शर्मा	113
14.	उत्तररामचरिते प्रतिपादितं जीवनदर्शनं : एकमनुशीलनम्	- डॉ. तरुणकुमार शर्मा	118
15.	जानकीहरणमहाकाव्यस्य साहित्यविमर्शः	- नीलकण्ठकरुआँ	125
16.	उपनिषत्सु मनोविज्ञानम्	- डॉ. सत्येन्दु शर्मा	136
●	लेखक परिचय		142